

NOVO ISKUŠENJE

*Svečana zakletva • Pokret u sjevernu Dalmaciju •
Mjesec dana u Devetnaestoj diviziji • U obruču •
Kroz vijavicu u Liku © Konačno u Devetoj diviziji*

Trinaesta brigada se poslije prikupljanja na Hvaru posljednjeg dana 1943. godine prebacila na otok Vis, gdje se zadržala do 17. januara, u svrhu prihvata naknadno evakuiranih boraca s Korčule, sređivanja, popunjavanja i priprema za naredne zadatke. Dočulo se da predstoji veliki pokret na kopno. Nagađalo se i saputalo da se ide u Bosnu, jer nikakvo saopćenje nižim starješinama i borcima nije dato ni onda kad su se ukrcali u brodove.

S četama povučenim s Mljeta i Lastova, popunom iz rasformiranog Srednjodalmatinskog partizanskog otočnog odreda i s nešto Prekomoraca, Trinaesta brigada je u času polaganja svečane zakletve imala oko 850 ljudi. Zakletva na vjernost narodu i NOB, uz prigodne govore rukovodilaca, snažno se dojmila boraca i starješina. Ali sjenka neuspjeha na Korčuli bila je još svježa i dugo će pratiti brigadu.

Trinaesta je u sjevernu Dalmaciju krenula u četiri motorna jedrenjaka, u pratnji dvaju naoružanih brodova Mornarice NOVJ. S pjesmom se oprostila od Visa.

Poslije naporne noćne vožnje po uzburkanom moru, koja je protekla bez susreta s neprijateljskim brodovima i trajala skoro 14 sati, stiglo se u Kornatsko

otočje. Tu se predanilo, uz potrebne mjere maskiranja zbog mogućih napada iz zraka. Navečer se konvoj prikupio, pa je nastavljena plovidba. U dva sata poslije pola noći brodovi su doplovili u luku Pakoštane, nekoliko kilometara južnije od Biograda na moru. Odatle je glavnina brigade produžila uz Vransko jezero prema selu Vrani.

Prvi utisak o nepoznatom kraju bio je povoljan. Sunce je pozdravilo kolone na maršu, a oko podne je grijalo kao da nije januar, pa se marširalo raskopčanih bluza.

Po dolasku u ovo područje Trinaesta se potčinjava štabu Devetnaeste divizije, u čijem su sastavu Peta i Šesta dalmatinska brigada (treća brigada ove divizije — Sedma dalmatinska — ostala je u Lici, izvan njene operativne potčinjenosti). Brigada je dobila zadatak da osigurava kanal kojim se vršila evakuacija teških ranjenika iz južnih dijelova Like, zapadne Bosne i sjeverne Dalmacije u pravcu mora i otoka, te prihvata materijala koji je otud stizao.

Već narednog dana, koji je osvanuo s kišom i maglom, otpočela je borba s Nijemcima, a potom i s četnicima.

U jednom prepadu Nijemaca iznenađena je Treća četa Trećeg bataljona, koja je osiguravala pravac prema luci Pirovcu. U toj kratkotrajnoj borbi ranjena su osmorica drugova. Spašavajući teško ranjenog komesara čete Ivana Surjana, rodom iz Vela Luke, poginula je bolničarka Vesela Jurić, studentica medicine iz Splita. Sutradan je ranjeni komesar preminuo u selu Radašinovcu. Po komesarovoj posljednjoj želji, bratu mu Anti, koji je bio u drugoj četi, rekli su da je Ivan upućen u bolnicu, na Vis. Tajnu o komesarovoj smrti nije trebalo dugo čuvati pred Antom, jer je i on sutradan poginuo.

Žrtva mlade bolničarke za spas ranjenika duboko se dojmila svih boraca. Sad su počeli drukčijim

očima gledati drugarice koje su tek poslije povlačenja s Korčule dobile mjesta bolničarki u četama, pokazujući da su odvažnije i sposobnije u izvlačenju ranjenika i pružanju prve pomoći nego bolničari.

Treći bataljon ubrzo je uzvratio Nijemcima za ovo iznenađenje i gubitke, sačekavši u zasjedi vod biciklista — izviđača na cesti Šibenik — Biograd. Tu je palo 17 biciklista. Puškomitraljezac Ivan Didović Grški pokosio je najviše Nijemaca.

Narednih dana Drugi i Četvrti bataljon sudjeluju, s ostale dvije brigade divizije, u razbijanju ustaško-četničkih garnizona u području Promine.

Poslije akcije na sela Rupe i Roški Slap, krenula je četnička banda iz Skradina, u jačini od 500 ljudi, »da kazni napadače«. Drugi bataljon, koji se već bio vratio na položaje iznad sela Bratiškovci, odbio je prvi juriš četnika i zatim prešao u protunapad. Poslije kratkog gonjenja jedna protivnička četa iznenadno je udarila u bok bataljona.

Bataljon je prihvatio borbu na nepovoljnom zemljištu. Kiša koja je dotad padala pretvorila se uskoro u pravi povodanj. Upadalo se do koljena u blato. Magarčić koji je strpljivo nosio teški bacač ostao je zarobljen u kaljuži. Problem je rješio jedan plečati borac, Hvaranin, koji je uprtio popularnog bataljonskog tovara Tomu na svoja leđa, i prenio ga do tvrdog terena. Minobacačije nisu više mogle ispaliti ni jednu minu, jer bi se kesice barutnog punjenja odmah smočile u cijevi. Vinko Jugović, koji je jedini izvukao iz Korčule teški bacač i zbog toga unaprijeđen iz nišandžije u komandira bacačkog voda, uzalud je »gri-jao« kesice u svojim njedrima.

Zastoj minobacača ohrabrio je četnike.

— Predajte se bando crvena! — galamili su četnici iz jedinice poznatog krvoloka, kninskog popa, Đujića.

— Čekajte koljači, kad nagarimo, bit će trke preko Krke! — nisu ostajali dužni neki naši borci.

Poslije četiri sata borbe na poprište je stigao i Četvrti bataljon. Četnici su brzo razbijeni i potjerani prema Bičini, ostavljajući na bojištu 60 mrtvih i ranjenih, jedan bacač, jedan puškomitraljez i 6 pušaka. Oba bataljona imala su ukupno pet mrtvih i sedam ranjenih boraca. Među palima bio je i stari borac i komunist Nikola Silić, rodom iz Račišća.

Taj uspjeh u borbi, i pored žalosti za palim drugovima, ohrabrio je sve borce i rukovodioce u brigadi.

Neprijateljeva ofenziva na sjevernu Dalmaciju započela je 24. januara 1944. godine, s ciljem razbijanja Devetnaeste divizije, presjecanja kanala i svih drugih veza s obalom. U toj ofenzivi, nazvanoj »Emil«, angažirala se 1. njemačka brdska divizija, dijelovi 264. divizije i područne četničko-ustaške jedinice.

Tako se Trinaesta ponovo našla u vrtlogu teških borbi i iskušenja.

Nijemci su potiskivali naše snage s obale prema sjevernoj Bukovici, stežući obruč oko Devetnaeste divizije. Međutim, njihove namjere su se sporo ostvarivale, jer su svugdje nailazili na žestok otpor. Možda zbog te sporosti štab divizije sve do prvih dana februara nije ni bio svjestan opsega i ciljeva ove ofenzive.

Bataljoni Trinaeste povučeni su s obezbjeđenja kanala (bez jedne čete iz Prvog bataljona koja je ostala odsječena, zajedno s grupom Sjevernodalmatinskih partizanskih odreda, istočno od Vranskog jezera). Po teškom terenu i pod djejtvom aviona koji su čitav dan »visili« nad poprištem, uz stalnu pratnju artiljerije i minobacača, ovi su bataljoni za jedan dan i noć prevalili više od 60 km dok su došli u sastav brigade.

Za vrijeme marša, mladog i još neiskusnog sanitetskog referenta Prerada Vanjaku zaustavili su mještani u selu Varivode da povije jednog ranjenog seljaka. Ne znajući čime se sve Nijemci služe, taj se

seljak sagnuo da uzme »nalivpero« s ceste. Čim ga je dodirnuo, pero je eksplodiralo, raznijelo mu vrške prstiju na obim rukama, poprskalo lice i potkoljenice na obim nogama. Splitski gimnazijalac, koji je tek bio završio viši bolničarski kurs na Visu, uspješno je obavio prvu bolničarsko-liječničku intervenciju, zapisujući to u svoj dnevnik, koji je vodio do kraja rata.

I ostali dani i noći bili su ispunjeni čestim borbama i dugim marševima, koji su znali trajati i 10 sati neprekidno. Put je brigadu vodio čas jednim, čas drugim pravcem unutar okruženja, preko Devrska, Dobropoljaca, Kalanjeve Drage, Šaponja, Palčića, Komazeca, preko rijeke Zrmanje i Krupe, na obronke surug Velebita.

Za borce koji su nekoliko mjeseci bili manje-više nepokretni na otocima — to je predstavljalo veliki napor. Držeći odstupnicu jedinici preko mosta kod Vrane, puškomitraljezac Tito Čingrija nije uspio da se povuče pred tenkovima. Izgubio je svu snagu. Kad su Nijemci krenuli prema njemu, otkotrljao se u kanal. Ne ispuštajući puškomitraljez, izvukao se na drugu obalu i maskirao do noći. Uz pomoć seljaka, poslije 12 dana lutanja, stigao je sa brenom na ramenu u svoj Drugi bataljon.

Da bi prekinuli dodir s motoriziranim goniocima borci su zaprečavali cestu, nabacivanjem stijena u dužini i do sto metara, obično na mjestima koja je bilo nemoguće obići. Ispod nabacanog kamenja postavljali su njemačke ručne bombe, bez osigurača, da bi se pri rušenju kamenja aktivirale. Na taj »izum« bili su prisiljeni, jer je brigada imala svega 10 protutenkovskih mina. Drugi »izum« sastojao se u tome što bi ove mine najprije »upakirali« u auto-gumu, a zatim ukopali u cestu. Time je ipak usporeno pronalaženje mina i kretanje Nijemaca. Kasnije, kad je nestalo auto-guma, ovaj »sistem« je dopunjen janjećom kožom kao materijalom za »pakovanje«.

Južnodalmatinci su upućeni u Duboki Dol, sa zadatkom da sačuvaju taj pravac ako nastupi potreba za izvlačenjem divizije u pravcu Like. Tu su se susreli s prvim snijegom. S čuđenjem su gledali u bijeli pokrov. U svom kraju jedva su ponekad vidjeli snijeg, i to ne deblji od prsta, a ovdje je za noć napadao do pola metra visine.

Nenavikli na vijavicu, borci su, i pored upozorenja svojih starješina, marširali gluhi i slijepi na sve oko sebe, pokriveni čebetom preko glave i zabradenog lica, na kojem su se jedva vidjele žmirkave oči. Hladnoća je ljudima sa toplih žala bila samo malo manje težak protivnik nego Nijemci. Prvih dana ni najbolje odjeveni vojnik nije mogao izdržati na stražarskom mjestu više od deset minuta. Sam komandant brigade dozvolio je predstražnim odjeljenjima da se drže u zaklonu i da povremeno istrčavaju na osmatračnice. Ali, i u zaklonu se drhtalo od studeni. Oni snalažljiviji našli su jednu pojatu, u kojoj se mogla naložiti vatra. Svatko tko se našao u blizini bio je sretan da na smjenu ogrije promrzle ruke i noge. Mada je bilo strogo naređeno da se pri tome nitko ne smije, ni za živu glavu, izuvati, pojedinci su ipak sušili mokre čarape.

Kad su se u blizini oglasili njemački šarci, pojata se u tren ispraznila i borci su smjesta posjeli položaj. Komandant Uroš bio je zadovoljan tom brzinom i spremnošću boraca za borbu, sve dok nije vidio svom kuriru gole noge u cokulama. To ga naljuti.

— Zar i ti, Marko, prekrši moje naređenje? Kako ćeš sada, da ti se noge smrznu? — grdio je komandant svog kurira. — Bjež natrag, po čarape, pa makar Švabe bili u pojati!

— Druže majore, evo mi bičve — naivno će Marko Blaćanin, vadeći ih iz džepa šinjela, gdje ih je bio u brzini utrpao. — Da ih navučem?

— Idi bestraga! — odijuti se komandant. — I
brže provjeri da li su i svi ostali tvoji zemljaci u
čarapama!

Posljednjeg dana januara brigadi je naređeno
da čvrsto drži liniju Paripovac — Lipač. Nijemci i
četnici su po svaku cijenu nastojali da izbace brigadu
s ovih položaja. Trinaesta se našla u kritičnom polo-
žaju, pa je morala napustiti ovu liniju. Njen pokret
prema Popovači i Marčetića Stanovima neprestano
je pratila njemačka artiljerija, dok je pješadija žurila
da joj presječe put. Znajući s kakvom vidovitošću
borci znaju čitati situaciju na licima starješina, Uroš
Kukolj je naredio svom štabu da se prilikom mimoi-
laska sa svakim bataljonom smiju i šale. Izgleda da
je ta sitnica bar nešto pridonijela da težak pokret
protekne u najboljem redu.

U operativnom izvještaju štaba Devetnaeste di-
vizije, upućenom Glavnom štabu Hrvatske i štabu Os-
mog korpusa, u kojem se iznose dještva svake brigade
pojedinačno, ovako se opisuju ti dani i borbe Trina-
este brigade:

»Trećeg februara t. g. jedna četa Drugog bata-
ljona Trinaeste brigade odbila je napad neprijatelja
koji je, jačine oko 150 vojnika, napadao na položaj
ovog bataljona koji se nalazio na Lipaču (k. 948).
Gubici neprijatelja nisu poznati. Sopstvenih gubitaka
nije bilo. Zarobljenog i izgubljenog oružja nije bilo.

Istog dana jedna jača neprijateljska kolona kre-
tala se od Vučipolja preko Vučjaka u pravcu polo-
žaja Četvrtog bataljona Trinaeste brigade, koji je dr-
žao položaj na Zaperovači (k. 900). U toku borbe, koja
je trajala šest sati, neprijatelj je uslijed svoje nadmoći
uspio zbaciti snage ovog bataljona sa Zaperovače i
ovladati istom. Bataljon se povukao prema Dubokom
dolu i k. 558 (Gradina). Ovom prilikom neprijatelju
su naneseni gubici od preko 40 mrtvih i više ranje-

nih. Sopstveni gubici: šest mrtvih i četiri ranjena. Zarobljenog i izgubljenog oružja nije bilo.

4. II neprijatelj je ponovo napao na položaj Trinaeste brigade — na k. Lipač i uspio je zbaciti s položaja. U borbi neprijatelju su naneseni gubici od nekoliko mrtvih i ranjenih. Sopstveni gubici — 2 ranjena. Snage Trinaeste brigade povukle su se na liniju Vrbica — Gradina (k. 588)«.

Izvještaji višim komandama ne ulaze u pojedinosti, ne bilježe raspoloženja, strahovanja i nadanja. Ne opisuju da su se toga dana promrzli prsti lijepili za hladan čelik oružja. Ili da su zavoji na ranama otvrdli kao da su od crvenog gipsa. Ne spominju što su tada doživljavali ranjenici i oni kojima je briga za ranjenike bila najvažniji zadatak.

Dok je kanal za evakuaciju ranjenika i bolesnih bio otvoren prema moru, referentima saniteta u bataljonima, kao i samom referentu saniteta u brigadi, nije mnogo smetalo što nitko, pa ni on sam, nema liječničku diplomu. Ali sada kad je obruč stiješnjen, a ranjenici moraju da leže pod otvorenim nebom, kad ih je svakim danom sve više, a transport u divizijsku bolnicu sve teži — crne slutnje obuzimale su sanitetsko osoblje.

Referent saniteta u Prvom bataljonu, student medicine Baldo Dragojević, bio je »rudnik« zavoja iz kojeg se snabdijevala cijela brigada.

— Meni nikako nije jasno otkud vadiš ove zavoje? — s čuđenjem ga je jednom upitao referent saniteta brigade Miro Foretić.

— Kao što vidiš, iz ranca! Meni nije trebalo trebovanje, pečati i potpisi. Došao sam u Sanitetsko slagalište Vrhovnog štaba u Visu, rekao tko sam, gdje idem i u kojoj sam nevolji. Tako sam ganuo sve one drugarice, da su mi one bez znanja upravnika napunile dva ranca zavojima.

Pošto je neprijatelj odbacio Trinaestu s Lipača i Paripovca, ostale dvije brigade morale su se povući na besputne padine Velebita. Tako se Devetnaesta divizija našla u obruču. Štab divizije odlučio je da se u noći između 5. i 6. februara izvrši proboj preko Javornika, Lipača, Turovca na komunikaciju Zrmanja — Gračac, a odatle u Liku, u pravcu sela Glogova.

Priprema proboja započela je u 11 sati ujutro, kada je Peta brigada, uz pomoć triju bataljona Trinaeste, snažno napala položaje dvaju njemačkih bataljona. Sjevernodalmatinci su junački jurišali, a Južnodalmatinci su se trudili da ne zaostaju. Magla je ovog puta pomogla našima da se neopaženo privuku njemačkim položajima na doomet ručnih bombi. Borba se vodila s krajnom upornošću, jer o zauzimanju ovih položaja zavisio je i uspjeh u proboju.

Na desnom krilu Pete brigade napad je vodio Četvrti bataljon Trinaeste, s kojim se nalazio i komandant brigade Uroš Kukolj. Dva puta su u toku dana položaji na Paripovcu prelazili iz ruke u ruke. Snijeg i hladnoća bili su veliki minus za borce iz južne Dalmacije, premda su imali relativno dobru obuču i odjeću. Ali ovog puta oni nisu ustukli ni pred hladnoćom, niti pred njemačkim brdskim lovcima. Imajući pred očima neuspjeh na Korčuli i kritiku koju su doživjeli od partijskog rukovodstva, ovdje su komunisti bili prvi u jurišima i posljednji odstupali, dokazujući se primjerom. To je bila jedina propaganda za hrabrost i požrtvovanje, koja se dokazivala i životom.

Na kamenitom Paripovcu poginuli su politički komesar Trećeg bataljona Atif Campara, politički delegati Miho Ivanović i Tonko Durđević. Pao je i komesar brigadne bolnice Danilo Padovan i rukovodilac SKOJ-a Prvog bataljona Tadenko Šantić, žene borci Marija Padovan i Vesela Dumić, te bolničarka Druge čete Četvrtog bataljona Marija Prizmić. Drug Atif,

tipografski radnik i član Partije od prije rata, prvoborac iz Dubrovnika, bio je omiljen i cijenjen među borcima Pelješca i Korčule, gdje je i ratovao od početka 1942. godine.

Neprijatelj nije očekivao tako silovit prodor na ovom pravcu, pa njegov обруч nije izdržao. Nijemci i četnici izbačeni su s Paripovca. Nisu se mogli održati ni na Lipaču i Mrkićima, jer ih je odatle jednim samoinicijativnim, obuhvatnim manevrom, odbacio Četvrti bataljon Trinaeste u pravcu Male Popine.

Peta brigada je, s tri bataljona, nezadrživo nastupala prema Malovanu, gdje je osigurala bokove za izvlačenje ostalih snaga preko ceste i željezničke pruge. Trinaestoj je dopao zadatak da svojim Drugim bataljonom štiti začelje divizijske kolone, a s ostalim snagama da obezbijedi prijenos i zaštitu ranjenika.

Kad se smračilo krenula je brigada s više od stotinu ranjenika i bolesnika u koloni, od kojih je bilo 25 nepokretnih. Uz svaka nosila išla je po jedna bolničarka. S četiri borca pod svakim nosilom sporo se napredovalo preko velebitskih staza i bespuća. Pod nesigurnim nogama škripao je čas snijeg, čas ledena pokorica.

Od Turovca, pa sve do Gubavčeva polja, Južnodalmatince je pratila orkanska bura i sniježna vijavica. Povremeno je vjetar bio tako jak da se pojedini dijelovi puta nisu mogli preći u uspravnom hodu. Napredovalo se sporo. Snijeg je zaslijepljivao. Svima je bilo teško, a pogotovo ranjenicima i onima koji su ih nosili. Konji su se jedva kretali. Nizbrdicom je išlo još teže. Padali su konji i ljudi, gubili put u mračnoj noći, ostajali u snijegu.

Marš je tekao bez zastanka i odmora. Predah je trajao koliko je trebalo novoj smjeni da podmetne ramena pod nosila i sačeka prekinutu vezu u koloni. Ako bi netko sjeo u snijeg, više nije imao snage, ni volje da ustane. Ne mali broj boraca, kojima je bilo

»dosta svega« i koji su sjeli da se odmore, spasen je od bijele smrti drastičnim postupkom svojih drugova i komandira: vikom, guranjem, pa i šamaranjem, kako bi ih se prisililo da ustanu i nastave pokret.

To je bila strašna noć. U selu Glogovu, na ličkoj strani, gdje je nakon devet sati marša bio prvi odmor, u 3 sata noću termometar je pokazivao minus 14 stupnjeva Celzijusa.

Od Glogova do Gubavčeva Polja bilo je još sedam sati marša. Snijeg je bio preko koljena, a na pojedinim mjestima i do pojasa. Borci su bili umorni, prozebli, gladni i neispavani. Hladnoća je prijetila ranjenicima. Milutin Ivičević, Franko Padovan, Ante Radetić i politički delegat Ivo Certić nosili su Pavu Tolića koji je imao sedam rana. Kako se ranjenik nije javljao ni kad bi se pokliznuli, nosači su zaključili da je umro. Jedan od njih je, kad im je bilo najteže, predlagao da prestanu nositi mrtvog čovjeka, ali ostali su držali da ne treba ni mrtvog druga ostavljati u ovoj noći i mećavi. Ta partizanska etika spasila je život ranjeniku Toliću, koji je izdržao osamnaest sati marša na nosilima, u ciči.

Ipak svi nisu izdržali tu noć.

Mlada djevojka Marinka Pecotić, rodom iz Smokvice na Korčuli, nije izdržala. I snažniji mladići, kao što su bili Miroslav Sabatini i Frano Cebalo smrznuli su se te noći. Dvadesetak boraca pokosila je te noći »bijela smrt«. Veliki broj je imao smrznuce stopala. Ramena nosača ranjenika bila su nažuljana do krvi. Pri kraju marša pojedinci su dobijali halucinacije, počeli bi da se smiju iz sveg glasa, da nesuvislo govore, teturaju i padaju u nesvijest. S obzirom na to da je bilo jutro, njima se moglo pomoći.

Ni oko podne, kad je marš završio smještajem u pojatama i kućercima Gubavčevog Polja, Aleksinovca i okolnih zaselaka, mećava još nije bila popustila. Seljaci ovog kraja spremno su priskočili u pomoć svo-

joj vojsci, pružajući joj sklonište i toplinu svojih domova, podignutih jednom i dva puta na zgarištu. Ali hrane nisu imali ni sami.

Hladnoća i snijeg bili su jači i od Nijemaca. Oni nisu bili u stanju da spriječe proboj Devetnaeste divizije. Kad su brdski lovci, ogrnuti bijelim plaštevima, stigli na željezničku stanicu Malovan i posljednji borac bio je izvan obruča. Nijemci se nisu usudili da po takvom kijamet u poduzmu gonjenje.

U izvještaju štaba Devetnaeste divizije izneseni su kratki rezultati i ocjena jedinica koje su izvršile proboj.

»Gubici neprijatelja prilikom probijanja obruča iznose preko 30 mrtvih vojnika i veći broj ranjenih. Zaplijenjeno je 8 pušaka, 4.600 metaka, 2 konja, 7. čebadi, 8 šatorskih krila, 9 ranaca, jedna nišanska sprava za teški bacač, postolje za teški mitraljez i jedan puškomitraljez »šarac«.

Naši gubici prilikom probijanja obruča: 9 mrtvih, 7 ranjenih i 4 nestala. Utrošak municije: za jugoslovensko naoružanje 1.600 metaka, za talijansko naoružanje 4.500 metaka, za šmajlere 300 metaka, ručnih bombi 80 komada i 14 granata za teški bacač (kal. 81 mm).

U ovim borbama naročito su se istakli Peta brigada 19. divizije i Četvrti bataljon XIII brigade koji su učestvovali u probijanju neprijateljskog obruča i na koti Paripovac odbili uzastopce dva neprijateljska protivjuriša.«

Sniježno vrijeme i velika hladnoća potrajali su još nekoliko dana. Ali brigada je u pokretu; Grušići, Derin Gaj, Rudopolje ... gdje god stigne nailazi na popaljena sela u tko zna kojim ofenzivama i kaznenim ekspedicijama neprijateljskih vojski i domaćih bandi.

Tih dana u štab je stiglo naređenje iz štaba Osmog korpusa (datirano 30. januara) kojim se Trina-

està upućuje u sastav Devete dalmatinske divizije kao njena Treća brigada.

— Ma neka smo i trideset treća, samo da više ne nosimo »pegulani« broj — dočekali su tu novost uvijek na šalu spremni borci Blaćani.

Brigada se sprema za pokret prema Livanjskom polju, gdje je operirala Deveta divizija, u čijem su se sastavu borile Treća dalmatinska i Četvrta splitska brigada, dok je Prva dalmatinska udarna brigada, iz ove divizije, ostala na Visu i po naređenju Vrhovnog štaba prešla u sastav 26. divizije.

Pokret u Mazin počeo je noću i po ciči. Ipak, manje je onih koji su ogrnjeni ćebetom prako glave. Na zastancima komandiri Krajišnici i Ličani igraju kolo da bi se ugrijali. Dalmatinci se povode za njima, ali nikako korak da uhvate. Unatoč svoj nevolji, odjekuje zarazni smijeh.

U Mazinu su Južnodalmatinci zatekli jedno veliko zgarište. A snijeg — do visine čovjeka! Hrane niotkuda. U brigadnoj intendanturi nije više bilo ni zrna, a iz Devetnaeste divizije već nekoliko dana zbog mečave nije stiglo ni grama hrane. Štab brigade imao je u rezervi samo jednu oveću riblju konzervu.

Ishrana jedinica organizirana je na dobrovoljnom prilogu stanovništva, koje je i samo trpjelo veliku oskudicu.

Pokret je nastavljen sutradan u pravcu Martin-Broda na Uni. Dok se išlo Mazinskim poljem, još je nekako i išlo. Ali kad je počeo uspon, nije se moglo naprijed od velikih nanosa snijega. Oni sa čela, koji su krčili prtinu teturali su i upadali u snijeg do grla, uz sočne psovke. Pravo je čudo da na tom maršu nitko nije polomio nogu ili ruku, jer ni najbolji vodič nije mogao prepoznati put. Brigada je sporo napredovala. Za pet sati marša prevaljeno je jedva šest kilometara, pa je štab brigade odlučio da se marš prekine i jedinice povrate u Mazin.

Nekoliko dana jedinice su se zadržale u selima Mazinskog polja. Čim je nevrijeme malo popustilo, upućene su prethodnice da prokrče prtinu preko Dobrog Sela, gdje je bilo manje snijega.

Kad se brigada postrojila za pokret, stigao je kurir iz štaba Devetnaeste divizije s naredjenjem da se do daljnjega odgađa pokret Trinaeste u sastav Devete divizije.

Umjesto za Bosnu krenulo se istoga dana preko Brezovca na komunikaciju Dobro Selo—Doljane. Kad tamo nije naišla na neprijatelja, brigada je odlučila da izvrši demonstrativni napad na garnizon u Doljanima. Računalo se da će neprijatelj izići iz bunke-
ra. Osam mitraljeza postavljeno je na mogući pravac kretanja neprijatelja, ali se on nije usudio izići iz svog brloga.

Južnodalmatinci odustaju od daljnjeg napada i kreću da zatvore pravce prema Gračacu i Lapcu. Treću noć su u pokretu i bez sna. Snijeg usporava kretanje, pa i za relativno kratke relacije treba nekoliko sati mukotrpnog pješaćenja. U selima gdje se od-
mara, jedva da se može sjedeći, leđa uz leđa, malo odspavati pokraj ognjišta.

Narod dijeli i posljednji zalogaj sa svojom voj-
skom. Ličani nisu zaboravili bataljon Dalmatinaca koji je došao u Liku u jesen 1941. godine i ostao zajedno s njima — kad im je bilo najteže — da se tuče protiv ustaša, domobrana, četnika i njihovih moćnih gospo-
dara. Zato vole Dalmatince. Seljaci iz sela Klapavice spremno su pomogli prokrčiti zametene puteve. Četv-
rti bataljon je gost naroda u selu Grušiću na godišnjicu Crvene armije, a ostali bataljoni drže položaje. Kul-
turno-prosvjetna grupa, pod vodstvom Prerada Vanjake, odužila se narodu Omsica priredbom, na otvo-
renom polju, skladno otpjevanim borbenim pjesmama i jednočinkom »Zbrka na radiju«. Premda je bilo hladno, svima je bilo toplo u duši. U tim trenucima us-

hićenja zaboravlja se na umor i glad, pred očima puca krajolik u bijelini. Šumarci, u kojima se zadržalo suho, uvelo lišće u crveno-žutim bojama, posuto injem, izgledaju kao u bajci. A svi ti ljudi, žene, djeca, u zakrpama, ponosni na svoje partizane, djeluju kao sastavni dio vojske koja vjeruje u svoju skorbu pobjedu.

Veliku radost brigadi donio je povratak Prve čete Prvog bataljona, koja je u ofenzivi »Emil« ostala odsječena istočno od Vranskog jezera, u Dalmaciji. Dok nije popustio pritisak Nijemaca, četa se borila u sastavu Sjevernodalmatinskog partizanskog odreda, a zatim se probijala pet dana i noći do Mazina, prevalivši blizu 150 km puta i bespuća, dok nije 19. februara poslijepodne stigla u sastav brigade.

Komandir čete Đuro Mrda i komesar Anto Zaro imali su čime da se pohvale pred komandantom Urošem Kukuljem i političkim komesarom Marinkom Borićem. Na začelju stroja stajalo je sedam zarobljenih Nijemaca. U rukama boraca nalazio se jedan novi šarac, jedan automat i 10 zaplijenjenih pušaka.

Njihov raport bio je podugačak.

Pred navalom Nijemaca četa se povukla sve do rijeke Krke. Uz pomoć naših terenskih radnika prešla je preko rijeke, pored Šibenika i povukla se deset kilometara južnije sve do Jadrtovca. Kad je ofenziva protutnjala, četa se istim putem vratila preko Krke.

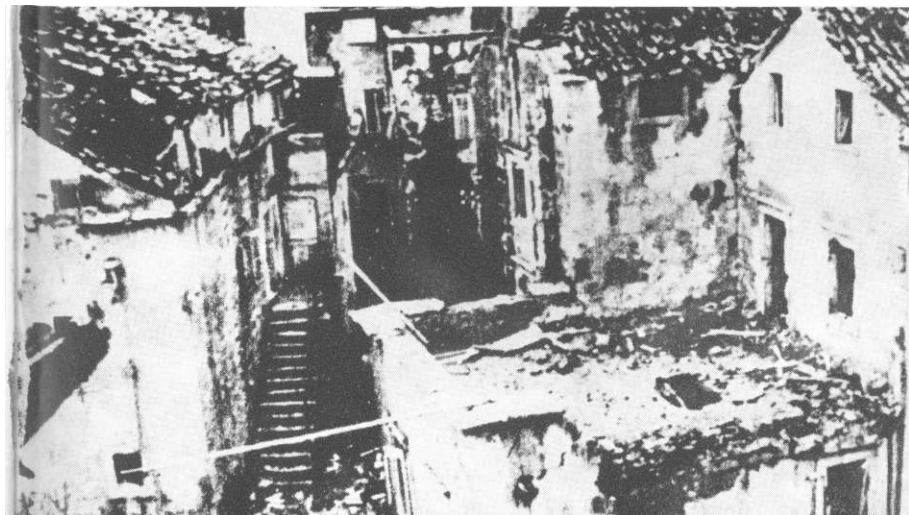
Desetog februara, u području Martinska — Vodic, četa je napala iz zasjede njemačku inženjersku jedinicu koja se kretala u pet kamiona. U kratkotrajnoj borbi ubila je nekoliko i zarobila sedam Nijemaca, uništivši pritom i jedan kamion.

Cijelo popodne borci iz prištapskih jedinica dolazili su da vide četu, a još više njene trofeje.

Mitraljesko gnijezdo u luci grada Korčule. Na drugoj strani kanala, nalazili su se Nijemci

Bombardiranjem naselja i položaja iz zraka i artiljerijom s druge strane kanala, Nijemci su se više od mjesec dana pripremali za završni dio operacije »Jesenja oluja«. Slika prikazuje jedan predio grada Korčule poslije tih napada

Skromni pogreb poginulog borca za vrijeme teških borbi na otoku Korčuli, krajem decembra 1943

Komandant Dvadeset šeste divizije Nikola Martinović smrtno je ranjen u borbama na Korčuli, 24. decembra 1943. kada je neposredno rukovodio obranom ovog otoka. Ovo je njegov odar u Domu kulture u gradu Hvaru, gdje je i svečano sahranjen. Narodni heroj

